

DEBRECZENI TIBOR

I.

Pedagógiai módszer a drámapedagógia

Nevezték s nevezik **drámajátéknak, dramatizáló játéknak, dramatikus játéknak, kreatív játéknak, alkotó dramaturgiának**, a most készülő rendelettervezet is drámajátékvezető képzésről tesz említést. Mind-egyik meghatározásból kiolvashatóak bizonyos igazságok, hiszen a drámapedagógia valóban a játékra alapozódik, mint az emberi tevékenység örömteli megnyilvánulására, aztán a drámára, mint cselekvésre, amelynek folyamatában ismerik meg a tárgyi, a külső és a belső világ. A kreatív, alkotószavak is helyénvalóak, mivel a módszer segítségével kibomlanak a kreatív képességek is, s új felismerések megelőjévé válhat a résztvevő. A dramatizáló, dramatikus kifejezések ugyancsak jól utalnak a módszer meghatározó jellegére, a drámapedagógia ugyanis épít a konfliktusokat feloldó szerepjátékra, a dramatizálásra.

Am egyik meghatározásban sincs utalás arra, hogy ezzel a módszerrel nevelési feladatokat oldanak meg a pedagógusok.

MIT VÁRHATUNK A MÓDSZERTŐL?

A drámapedagógia olyan személyiségre figyelő (reform) pedagógiai metodika, amelynek célja, hogy alkalmazásával csoportos tevékenységben (osztály, kör, közösség) cselekvés (dráma) azaz részvétel folyamatában fedezzék fel a résztvevők a körülöttük levő tárgyi világot (érzékelés), önön belső világukat (énkép-kialakítás), a szociális világot, s abban helyezték el magukat, létesítsenek kapcsolatot vele (kommunikáció), morális érzékenységre, érzelmi stabilitásra, kreatív gondolkodásra tegyenek szert, s mindezt azért, hogy önmagukat jól ismerő, a világra nyitott, harmónikus és alkotó személyiségek, polgári társadalmi körülmények között élni tudó polgárok váljanak belőlük.

MIK A SAJÁTOSSÁGAI?

A drámapedagógia a XX. századi személyiségközpontú reformpedagógiák egyike. Nevelési célkitűzésében nemigen különbözik a többiektől (Waldorf, Freinet, Rogers). Módszerbeli különbségek vannak. Mi hát a sajátossága a drámapedagógia módszerének?

A játék személyiségfejlesztő hatása

A drámapedagógia, ahogy a drámajáték kifejezés is mutatja, tevékenységét a játékra alapozza, pontosabban a játéknak a pszichológia által is igazolt személyiségfejlesztő mozzanataira.

Figyelembe veszi mindazokat a megállapításokat, amiket a tudomány az ember játékával kapcsolatban felderített, nevezetesen, hogy mely életszakaszban miféle a játék jellegzetessége (utánzójáték, fantáziajáték, szerepjáték, szabályjáték stb.). A játék egészen belül a drámapedagógia számára a drámajáték, azaz a dramatikus vagy dramatizáló játék a legfontosabb, mégpedig annak az a variációja, amely az improvizációra épül. A drámapedagógus akkor is a szituációs, szerepszerű játékokra törekszik, ha konkrét célja a kommunikációs készség fejlesztése. Ebben az esetben is szerephez jutja a gyermeket, mégpedig valós vagy elképzelt szituációba. De ezt te-

szi abban az esetben is, ha társadalmi beilleszkedés lehetőségeit és problémáit tűzi osztályfőnöki órájának programjába, (pld. a gyermek helye családban, osztályban, bandában, téren stb.).

Csoport-tevékenységre épül

A drámapedagógia módszerének másik sajátossága, hogy a nevelői munka mindig csoportban zajlik, azaz közösségi jellegű és célzatú. Hogy a közösségben zajló pedagógiai munka eredményes legyen, ki kell alakulnia a csoporton belüli baráti légkörnek, amely aztán lehetővé teszi, hogy őszintén és elmélyülten „improvizáljanak”. Ennek érdekében a pedagógus a gyermek énképének kialakítására törekszik, az empátia és a tolerancia fejlesztésére. A pedagógus nem egyénileg foglalkozik a tanítvánnyal és nem terápiás céllal, hacsak nem ez a feladata egy gyógypedagógiai osztályban. A drámapedagógia az önismereti és az érzelmi kultúrát fejlesztő játékokat épp úgy dramatizálja, szituációba illeszti, mint a szocializációs gyakorlatokat.

Felszabadítja a kreatív energiákat

A drámapedagógia dramatikus módszereivel igyekszik felszabadítani a kreatív gondolkodást — épít az agy, szellem asszociációs, adaptációs, analógiaság képességére, serkent az invencióra, bíztat a kételkedésre, az ellentmondásra — mindezt azért, hogy a tanulót eljuttassa a felismerés öröméhez, az egyéni döntés szabadságához, esetleg a felfedezéshez.

SZEREPE AZ ISKOLAI GYAKORLATBAN

A drámapedagógiát az európai és a hazai nevelő-oktató munkában az alábbi megfontolásból alkalmazzák.

1/a Kizárólag nevelési szándékból az óvodában, az iskolai osztályokban zajló neveléssel kapcsolatos feladatok ellátására. Írhatjuk így is, hogy a személyiségkultúra osztályszintre lebontott konkrét programjainak megvalósítására. (A drámapedagógus bármit tanít és bárhol tanít, ezzel a módszerrel dolgozik, a módszer nála már szemlélet is. Vannak, ahol külön játékorákat is tantervbe iktatnak, de a legáltalánosabb, hogy osztályfőnöki órákon alkalmazzák kizárólag mint nevelési módszert.)

1/b Vannak iskolák, főképpen kísérletező iskolák, ahol a drámapedagógiát konfliktusok, problémák osztályszintű megoldásához hívják segítségül. (Magatartásbeli, erkölcsi, kommunikációs problémákhoz). (A drámapedagógiának ez a legáltalánosabb funkciója a Skandináv országokban.)

2/a A drámapedagógiát az oktatás hatékonyabbá tételé érdekében az általános iskola alsó tagozatában és felső tagozatban szaktárgyi órákon alkalmazzák. Nyomai ott találhatóak a Zsolnai József által megalkotott szakmai programban, az anyanyelvi kommunikációs kultúra fejlesztésében, és a művészeti ágak kultúrájának fejlesztésében. De ott van a Bánréti Zoltán nevével fémjelzett NYKIT programban is. Legalább is ezt gondolhatjuk, ha

olvassuk Kommunikáció beszédben és írásban (7.-8. osztály) vagy az Irodalom 5.-8. osztályban című fejezeteket, azok célját és követelményeit.

Megjegyezzük, hogy e módszerrel a tanítási órát valóban eredményesebbé lehet tenni, de csak akkor, ha a pedagógus a tanulóra gyakorolt érzelmi nevelői hatásban méri az eredményességet. A drámatanár ugyanis bármiféle szakmai anyag tanítása során úgy teszi fel a kérdést, mivel gazdagodik a személyisége? A drámapedagógiai módszernek tehát a tanítási órán is — elsősorban — nevelési feladata van.

2/b Más a helyzet, ha a drámapedagógiát drámatagozatos intézményben vagy osztályokban alkalmazzák. Itt az oktatási cél működteti a módszert.

3. Vannak olyan intézmények, ahol terápiás céllal működtetik e módszert. Szociálisan hátrányos helyzetű csoportokban, fejlesztő osztályokban vagy gyógy-pedagógiai osztályokban. A metakommunikációs és a játékos motiváltság teszi erre alkalmassá a drámapedagógiát.

4. A drámapedagógia mint a színjátszást segítő módszer terjedt el a 70-es években az országban. Ezért gondolják sokan, hogy a drámapedagógia ill. a drámajáték azonos a színjátékkal.

Az igazság annyi, hogy eza a személyiségközpontú, improvizációs technikájú gyakorlat segíti a játékoszt a próbák folyamatában, hogy önmagát élje meg, a színjátékban

másként természetesebben legyen jelen. A drámapedagógia közvetve tehát segít az esztétikai érték létrehozásában. Ám, ha az esztétikai érték nem születik meg a színjátékban, a pedagógiai hasznosság akkor is jelen van.

IRÁNYZATOK

A drámapedagógia 60 éve létrehozta a módszer irányzat meghatározó vonulatait is. Két markáns törekvés látszik körvonalazhatónak, az egyik a P. Slade nevével fémjelzett pedagógiai-pszichológiai fogantatású, a színjátszást sem elhanyagoló módszer. A hazai gyakorlat ezt a törekvést adaptálta.

A másik vonulat D. Heathcote nevéhez fűződik. Ő és követői elsősorban oktatási módszernek tekintik a drámapedagógiát. Komplex tananyagot dolgoznak fel úgy, hogy a tanulók is szakértői szerepbe bújnak a tanárral egyetemben, s így inspirálódnak arra, hogy aktív résztvevőként — mint írók, kutatók, rajzoló, kiállításrendezők stb. — vegyenek részt az adott anyag feltárásában, megélésében stb. Ezt a módszert is alkalmazzák Magyarországon, sőt alkalmazták úgy is, hogy nem tudták, hogy ez Angliában D. Heathcote nevéhez fűződik.

A módszerek között sok az átjárás. A nyitott pedagógus pedagógiai céljaihoz, alkotói szándékához és persze egyéniségéhez igazítja, önmagához formálja a módszereket.

II.

A drámajátékvezető képzés vizsgaanyagából

A Magyar Drámapedagógiai Társaság felkérésére készítette el e sorok írója a fenti képzés programját, technikáját és vizsgakövetelményét... Az anyag némi átdolgozás után a Minisztériumba került, ahol — szóbeli információk szerint — azt megelégedéssel nyugtázták. Ez azt jelenti, hogy mihelyt a rendelet megjelenik, e program alapján történik a két éves képzés és a vizsgázás. Azok számára, akik a vitán nem vettek részt s az anyagot még nem ismerik, ízelőtül és tájékoztatásul közlünk két részletet.

Figyelembe veendő pedagógiai célok

- A közösségekben zajló drámapedagógiai munka azzal kezdődik, hogy a vezető törekszik az érzelmi biztonság megteremtésére, ennek nyomán az elmélyülés és az ösztönös készségének és állapotának elérésére.
- Az érzékelő gyakorlatok révén várható a külső világ árnyaltabb észlelése, valamint új örömforrások felfedezése.
- Az önismeret gazdagodásával számítani lehet arra, hogy életkor és képessége szerint ki-ki képessé válik meghatározni, hol áll a világban, térben, időben és szociális helyzetében. Képessé válik arra is, hogy önmaga biztonságában felismerje saját értékeit.
- Mások megismerése egybe kapcsolódik a figyellel, az empátia és tolerancia fejlődésével. Ennek következtében elvárható, a közösségi létezésben a melérendelés viszony lesz a természetes, valamint a másik személyiségének és nézetének tisztelete.

- A kommunikációs és más metakommunikációs gyakorlatok eredményeként remélhető, hogy természetessé válik a kapcsolatteremtés, egymás közt, a nemek közt és a generációk közt, miként azt is, hogy magabiztosabb lesz a megjelenés és a viselkedés.
- Számolni kell azzal, hogy az időben és térben magabiztosabban jelenlévő tanítvány artikuláltabban beszél és pontosabban fogalmaz.
- Önmaguk és mások problémáinak felvetődésekor segítségre sietnek a drámapedagógiai gyakorlatok, remélhető, hogy a konfliktushelyzetek is sikeresebben oldódnak meg.
- A realitásokat is figyelembe vevő döntési képesség a gyakorlatok során javulhat.
- A demokratikus berendezkedésű társadalom által is értékelendő képességek kerülnek a lista élére; az asszociációs készség, a kételkedés képessége és az önálló gondolkodás.

- A fantázia és azonosuló készség működése alapja a kreativitásnak. A kreatív cselekvés egyéni és közösségi technikáinak gyarapodása s az abból fakadó öröm reális pedagógiai céllá válik.
- A parlamentáris játékformák a drámajátékok részét képezik, alkalmazásuk nyomán várható a szociális eredetű iskolai és családi feszültségek kezelni tudása is.
- A drámajátékok koncentrációs gyakorlatai és szabályjátékai készséggé nemesítik a fegyelmezett munkát.
- A humán tantárgyak tanítási gyakorlatában a módszer a „van hozzá közöm élményt” adja, valamint fejleszti a tanuló esztétikai érzékenységét. Ez utóbbi pedagógiai célnak tekintendő.
- A korrekciós foglalkozásokon megfogalmazódnak mindazok a pedagógiai célkitűzések, amelyeket a személyiség fejlődésével kapcsolatban a korábbiak során említettünk.
- A színjáték megalkotásához is a drámajátékok átvisz az út. A pedagógiai cél nem lehet más, mint az, hogy itt és most kinek-kinek önmagát kell adnia, miként írtuk; elmélyülten és őszintén.

Drámaóra vezetés

E tantárgy célja, hogy a drámajáték metodika órákon tanult szemléletet, módszereket, gyakorlatokat a tanulók alkalmazni tudják a nevelési és oktatási feladatok megoldására. A rendelkezésre álló időkeretben a hallgatónak maguknak kell tanítaniok, maguknak vezetni órát. E tantárgy keretén belül tudatosulnak az alábbi tudnivalók:

- A megfelelő játékokat a megvalósítandó pedagógiai cél érdekében kell kiválasztani és egybefűzni.
- A gyermekek életkora mindenképpen meghatározza a nevelési program kialakításakor éppúgy, mint a játékok kiválogatásakor. A fejlődéslelektan tapasztalatai nélkülözhetetlenek.
- A drámaóra-építkezés a fokozatosság elvére épül. A nagycsoportos gyakorlatoktól jutunk el az egyéniig, az ismerkedő játéktól a verbális kommunikációig, a metakommunikációtól a szöveges rögtönzésig.
- A gyermekek számára nyugodt, kritikamentes légkört kell biztosítani. Az elemzés során sem azt kell szónak tenni, ki mit hogyan játszott el, hanem mit érzett, mire gondolt játék közben, mit fedezett fel magának stb.
- Mindenekelőtt és alapvetően az érzelmi biztonságot kell megteremteni, hogy a gyerek zavartalanul alkotassa meg önmagát és világát a foglalkozásokon. Az improvizáció az alapja a drámajátéknak, pontosabban az improvizációs cselekvésben való jelenlét.
- A játéktér kör alakú.
- A pedagógus nem katedra-tanár, hanem első az egyenlők között.

Részletezve:

- Tudjanak ismerkedő játékot vezetni, természetes csoportokat kialakítani.

- Meséljen a hallgató, történetet mondjon, hogy azt a gyerek a maga belső képernyőjén lássa, a látványt mozgássá, cselekvéssé formálja. A belső azonosulást megteremtve képes legyen pihentető, lazító, feszítő és koncentrációs gyakorlatokat inspirálni.
- A játékok között játékosként is jelen legyen, érzékelve, mikor van szükség metakommunikációs, s mikor verbális dicséretre.
- Tudjon a jelölt olyan légkört teremteni, melyben a gyermek, kamasz, ifjú, felnőtt biztonságban érzi magát. Érezze meg, mikor kell énközléssel jelen lenni. Legyenek tarsolyában eszközök, melyekkel feszültségeket oldván a bizalom atmoszféráját tudja megteremteni.
- Közvetítő, instrukciót adó munkájában tudatosan használja a test nyelvét. Maga is vegyen részt a gyakorlatban. Mutassa be önmagát, erőnyeit és hibáit, és erről képes legyen beszámolni.
- Legyen elegendő eszköze a beszéd- és ritmusgyakorlatok alkalmazására. Ismerje fel a kirívó artikulációs hibákat. Legyenek ritmusjátékai, melyekkel átrendíti a gyakorlatokat az öröm világába. Ismerje önmagát e tekintetben is. Milyen a beszéde, hangszíne, hangneme?
- Az érzékelő gyakorlatokhoz szükséges játéktér álljon rendelkezésre. Tudja, hogy a különböző korosztályoknak mikor, mi, miért fontos.
- Tanulja meg, hogyan kell a gyakorlatokat követő megbeszéléseket irányítani. Leállítani, ösztönözni.
- Szerepet vállalni a közös játékban. Egy vagy több szerepkört kell-e betöltenie; mikor van jelen tanárként, játékmesterként, narrátorként és szereplőként. Legyen arányérzéke; mennyi az elég.
- Mérje fel, hogy tanítványai életkorának és szellemi képességének megfelelően mikor, milyen kreativitás gyakorlatot alkalmaz. Mikor kell megelégednie szoboralkotással, mikor kreatív agytréninggel.
- Egy szociodramatikus óra előkészítéséhez és levezetéséhez legyen érzékenysége, empátikus készsége, dramaturgiai érzéke. Hogyan jut el a felvetett konfliktustól a megoldásig.
- Legyen a kellék-tárában elegendő játék, etüd, gyakorlat és improvizációs ötlet, hogy ki tudja az osztályt vezetni nyomott hangulatából, túlfűtött állapotából, agresszivitásából stb.
- Ha tanítási órán alkalmazza a drámajátékot, legyenek olyan eszközei, melyekkel az adott tárgyat, az adott tananyagot élményszerűvé, személyessé és mához szólóvá teszi.
- A demokrácia szabályaira neveljen játékokkal, mint a szabályjáték, a fiktív bírósági tárgyalás, parlamenti vita, a titkos választás, írásos szerződéskötés. Melyik korosztálynál milyen játékokat alkalmazhat; ezt ismernie kell.
- A fantáziát mozgásba hozni különböző életkorokban mindig másként lehet. Fantázia nélkül nincs felfedezés, nincs jövőkép, nincs alkotás. Állítsa össze eszköztárát.
- Ismerjen számtalan magyar és európai gyermekjátékot és énekes-táncos népi gyermekjátékot, tudja ezeket irányítani, és tudjon ezekben résztvenni.
- Versmondás, versrendezés. Tanulja meg, hogyan kell instrukciót adni.